

РОЗВИТОК ДИСПЛАЗІЙ СЕРЦЯ У ХВОРИХ З КОАРКТАЦІЄЮ АОРТИ

С.О. Дикуха, О.М. Трембовецька, І.М. Кравченко, Т.І. Дідкова, В.І. Кравченко,
О.В. Сатмарі, Н.І. Волкова, Т.В. Лисий, О.С. Чумак

*НІССХ ім. М.М. Амосова АМН України
(Київ)*

Серед 311 хворих з коарктацією аорти (КоА) виявлено 187 (60,1%) з диспластичними вадами серця. Найчастіше діагностували двостулковість аортального клапана (134 випадки – 43%), і саме в цій підгрупі спостерігалось розширення висхідної аорти понад 40 мм в 25 (18,7%) випадках. Диспластичні ураження митрального клапана поєднувалися з КоА у 47 (15,1%) пацієнтів.

Ключові слова: *коарктація аорти, дисплазії серця, двостулковий аортальний клапан, дилатація висхідної аорти, пролапс митрального клапана.*

Коарктація аорти (КоА) часто поєднується з іншими вродженими вадами серця, серед яких у дитинстві найбільшу значимість мають такі гемодинамічно вагомі аномалії, як відкрита артеріальна протока, дефект міжшлуночкової перегородки, стеноз аортального клапана. Проте, у багатьох пацієнтів з КоА зустрічається ще ряд досить частих дисплазій серця, які набувають клінічного звучання у подальшому житті, особливо при тривалому існуванні некоригованої коарктації.

Метою нашого дослідження стала потреба визначити, які саме дисплазії зустрічаються у поєднанні з КоА і як вони маніфестують у хворих різного віку.

Матеріал і методи. У дослідження включені 311 хворих, яким за період 2005–2009 років коригована КоА в НІССХ ім. М.М. Амосова. У 187 (60,1%) з них виявлені численні дисплазії і клапанні вади серця, які могли розвинути з таких дисплазій. Вік хворих із дисплазіями і клапанними вадами серця коливався від 3 діб до 52 років (осіб чоловічої статі – 139, жіночої – 48). Дані про частоту окремих диспластичних аномалій серця наведені в табл. 1.

Оскільки деякі ненормальності розвитку серця в окремих пацієнтів з КоА поєднувались, то загальна їх кількість досягла 277 на 311 хворих.

Найчастіше реєстрували двостулковість аортального клапана (ДАК), яка виявлялась при ехокардіографічному обстеженні у 134 (43%) хворих з КоА. Суттєва дилатація висхідної аорти зареєстрована у 25 (8%) хворих з КоА, але у всіх випадках це ускладнення клінічного перебігу поєднувалось з ДАК, тому саме в цій підгрупі частота аортальної дилатації досягала 18,7%. В 5 (1,6%) випадках розширення висхідної аорти класифіковане як аневризма, що потребує специфічної корекції. Один випадок синдрому Марфана при КоА включав також і ДАК.

Серед інших уражень аортального клапана при КоА найчастіше зустрічалась комбінована вада різного ступеня важкості (38 вип. – 12,2%), а стеноз або недостатність у чистому варіанті діагностовано при ехокардіографічному обстеженні з подібною частотою (по 17 вип. – 5,5%). Іноді зустрічався субаортальний стеноз (8 вип. – 2,6%) і ще в 2 випадках – надклапанний стеноз висхідної аорти (у одного з цих хворих він був складовою частиною синдрому Вільямса).

Дисплазії і вади серця у хворих з КоА (n = 311)

Дисплазії і вади	Кількість випадків	Частота у%
Двостулковість аортального клапана	134	43
Розширення висхідної аорти	25	8
Аортальний стеноз	17	5,5
Недостатність аортального клапана	17	5,5
Комбінована аортальна вада	38	12,2
Субаортальний стеноз	8	2,6
Надклапанний АС	2	0,6
Пролапс митрального клапана	10	3,2
Пролапс і недостатність МК	24	7,7
Аномальні хорди в лівому шлуночку (АХЛШ)	11	3,5
Митральний стеноз	1	0,3
Вроджена міксосома МК	1	0,3

Диспластичні ураження митрального клапана у пацієнтів з КоА зустрічались дещо рідше (47 вип. – 15,1%) і характеризувались різними стадіями розвитку пролабування ступок. Пролапс митрального клапана з проявами регургітації виявлено у 24 (7,7%) хворих. У 5 випадках із важким розвитком митральної недостатності проведена корекція КоА, а потім – відтермінована корекція клапанної вади. У 11 (3,5%) хворих з КоА виявлені аномальні хорди в лівому шлуночку, серед них 2 мали спонтанний розрив хорд. Ще 10 (3,2%) пацієнтів мали пролапс митрального клапана без ознак недостатності. В одному випадку КоА поєднувалася з вродженою формою митрального стенозу. АХЛШ виявлені у 11 (3,5%) хворих. Ексклюзивною знахідкою при ультразвуковому обстеженні виявилась невелика міксосома на митральному клапані у тримісячного хлопчика, йому видалена КоА.

Інфекційний ендокардит (ІЕ) ускладнював перебіг клапанних вад при КоА у 3 (0,96%) випадках. У хворого 20 років з помірним розвитком комбінованої аортальної вади приєднався ІЕ і сформувався абсцес клапана, який видалено при імплантації протеза аортального клапана. В іншому випадку ІЕ ускладнив помірну митрально-аортальну недостатність у хворої 42 років. КоА успішно коригована, а ІЕ вдалося вилікувати медикаментозно. Останньому з хворих цієї підгрупи у віці 19 років виконана пластика митрального клапана у зв'язку з гемодинамічно значною регургітацією і одночасно видалені вегетації на митральному і трикуспідальному клапанах.

Результати і обговорення. Серед хворих з КоА дисплазію у вигляді ДАК виявляють майже в половині пацієнтів (J.W. Roos-Hesselink et al, 2003). Наші дані, отримані переважно ультразвуковими методами обстеження 311 хворих з КоА, також вказують на високу частоту ДАК (134 вип. – 43%). Інші дослідники вивчали частоту такої дисплазії аортального клапана (АК) у загальній популяції населення і знайшли, що вона не є винятковою і становить 0,9–1,3% (L. Gripe et al, 2004). Та ж обставина, що при КоА, порівняно із загальною популяцією, частота ДАК зростає майже в 50 разів, є вагомим доказом генетичної спорідненості цих аномалій.

При двостулковості АК існує певна системність ураження серцево-судинної системи. Так, у тканинах аорти виявляють кистозний медіанекроз, дефіцит еластичних волокон, підвищену схильність до апоптозу і альтерації гладком'язевих клітин (P.W. Fedak et al, 2002). КоА є одним із маркерів двостулковості АК, так само, як і ДАК, може слугувати маркером коарктації. Проте ці аномалії можуть зустрічатись і окремо і бути незалежними вродженими хворобами серцево-судинної системи. Це наводить на думку про існування щонайменше двох етіопатогенетичних механізмів для утворення кожної з цих вад.

Дилатація висхідної аорти характерна як для ДАК, так і для КоА. В обох випадках відбувається повільне прогресування хвороби у напрямку формування аневризми висхідної аорти (АВА). Одним із факторів розвитку АВА вважають артеріальну гіпертензію. Саме цей чинник притаманний хворим на КоА з раннього дитинства. Тому логічним є припущення, що КоА дещо прискорює розвиток АВА у хворих з ДАК. Серед наших 311 хворих з КоА виявлено 25 (8%) осіб з прогресуючою дилатацією висхідної аорти, і в усіх випадках, крім одного, це ускладнення розвивалось при поєднанні з ДАК. У одного хворого структура АК поки що залишається нез'ясованою. Вік хворих з аневризматичною дилатацією висхідної аорти коливався від 10 до 45 років. Середній вік цієї когорти становить $27 \pm 8,7$ року, що відповідає другому віковому загостренню природного перебігу КоА (перший – у періоді новонародженості).

Іноді розвиток АВА у хворих з поєднанням КоА і ДАК призводить до розшарування і розриву висхідної аорти. Під нашим спостереженням перебував хворий Д., 37 років, у якого за 2 дні до госпіталізації виникли сильні болі в ділянці серця. При ультразвуковому обстеженні у хворого виявлено ДАК і КоА, розширення і розшарування висхідної аорти. Хворому налагоджена контрольована артеріальна гіпотензія і призначена термінова корекція КоА в умовах часткового лівошлуночкового шунтування, щоб у подальшому протезувати АК і висхідну аорту. Проте на шляху до операційної відбувся розрив висхідної аорти і хворий загинув від тампонади серця (рис. Д2, див. додаток (приложение)). Такий драматичний розвиток подій характерний для поєднання КоА з ДАК у дорослих осіб. Існує лише невелика кількість повідомлень про вдалу корекцію в разі розшарування висхідної аорти у хворих з КоА і ДАК (D. Paparella et al, 1999; S. Buket et al., 2001; T. Horai et al., 2007; K.R. Cranfield et al., 2007; C.L. Birincioglu et al., 2008).

Кращі перспективи для хворого, що має КоА і ДАК, забезпечує своєчасна корекція коарктації, оскільки це усуває одну з патогенетичних ланок аневризми аорти – артеріальну гіпертензію. При дилатації висхідної аорти понад 40 мм бажано щорічно контролювати динаміку її діаметра навіть після корекції КоА, оскільки ще в 1983 році E. Laborde et al. (10) дійшли висновку про те, що резекція КоА не виключає подальшого розвитку АВА при наявності ДАК. Щорічний приріст діаметра висхідної аорти не повинен перевищувати 1 мм.

Ще один постулат, якого слід дотримуватись, – це постійний контроль артеріального тиску в усіх пацієнтів з коригованою КоА, тому що в більшості наших хворих, як видно з вікових показників, була запізнена корекція коарктації. За таких умов операція майже ніколи не забезпечує цільового рівня артеріального тиску, а тому існує необхідність ефективної медикаментозної підтримки. Особливої важливості виконання цієї умови набуває у хворих з ДАК і дилатацією висхідної аорти понад 40 мм. Незаперечні показання щодо хірургічного втручання на висхідній аорті виникають при її діаметрі 55 мм, проте є прихильники і більш радикального підходу.

Висновки

1. Більшість хворих з КоА мають диспластичні ураження аортального і митрального клапанів серця. Найчастішою дисплазією серця при КоА є двостулковість аортального клапана, яка зустрічається у 43% випадків коарктації.
2. Усім хворим із дисплазіями клапанів серця показана рання корекція КоА.
3. Розширення висхідної аорти і ДАК слід вважати несприятливим поєднанням аномалій навіть після корекції КоА, а пацієнтам із таким клінічним синдромом необхідне щорічне ультразвукове дослідження з виміром діаметра висхідної аорти і своєчасне її протезування з метою запобігання розшаруванню і розриву аорти.

Література

1. Roos-Hesselink J.W., Scholzel B.E., Heijdra R.G., Spitaels S.E., Meijboom F.G., Boersma E., Bogers A.J., Simuns M.L. Aortic valve arch pathology after coarctation repair // *Heart*. – 2003. – Vol. 89. – P. 1074–1077.
2. Gripe L., Andelfinger G., Martin L.G., Shuner K., Benson D.W. Bicuspid aortic valve is heritable // *J. Am. Coll. Cardiol.* – 2004. – Vol. 44. – P. 138–143.
3. Fedak P.W., Verna S., David T.E., Leask R.L., Weisel R.D., Butany J. Clinical and pathophysiological implications of a bicuspid aortic valve // *Circulation*. – 2002. – Vol. 106. – P. 900–904.
4. Paparella D., Schena S., Tupputi S.L., Vitale N. One-step surgical repair of type II acute aortic dissection and aortic coarctation // *Eur. J. C.-T. Surg.* – 1999. – № 16. – P. 584–586.
5. Buket S., Yagdi T., Cikirikcioglu M., Alayunt E.A. Singl-stage transpericardial repair of acute aortic dissection associated with recoarctation // *J. T.C.S.* – 2001. – Vol. 121. – № 5. – P. 987–989.
6. Horai T., Shimokawa T., Takeuchi S., Okita Y., Takanashi Sh. Single-stage surgical repair of type II acute aortic dissection associated with coarctation of the aorta // *Ann. Thorac. Surg.* – 2007. – Vol. 83. – P. 1174–1175.
7. Cranfield K.R., Brackenbury E.T., Fraser S.C.A. One-stage repair of an aortic dissection and aortic coarctation // *Interact. Cardiovasc. Thorac. Surg.* – 2008. – Vol. 7. – P. 170–172.
8. Birincioglu C.L., Mavioglu L., Yavas S., Demirtas E., Altintas G., Iscan H.Z. Single-stage repair of acute type A aortic dissection associated with aortic coarctation, perimembranous ventricular septal defect, and bicuspid aortic valve // *Ann. Thorac. Surg.* – 200. – Vol. 86. – P. 284–287.
9. Laborde E., Bical O., Lemoine G., Neveux J.Y. Rupture d'anevrisme dissequant de l'aorte ascendante dix ans apris cure de coarctation. A propos d'une observation chez une enfant de dix ans // *Sep. Hop. Paris*. – 1983. – Vol. 59, 42. – P. 2937–2938.

РАЗВИТИЕ ДИСПЛАЗИЙ СЕРДЦА У БОЛЬНЫХ С КООРКТАЦИЕЙ АОРТЫ

С.Е. Дыкуха, Е.М. Трёмбовецкая, И.Н. Кравченко, Т.И. Дедкова, В.И. Кравченко,
Е.В. Сатмари, Н.И. Волкова, Т.В. Лысый, О.С. Чумак

Среди 311 больных с коарктацией аорты (КоА) выявлено 187 (60,1%) с диспластическими пороками сердца. Наиболее часто диагностировали двустворчатость аортального клапана (134 случая – 43%), и именно в этой подгруппе наблюдалось расширение восходящей аорты свыше 40 мм в 25 (18,7%) случаях. Диспластические поражения митрального клапана сочетались с КоА у 47 (15,1%) пациентов.

Ключевые слова: *коарктация аорты, дисплазии сердца, двустворчатый аортальный клапан, дилатация восходящей аорты, пролапс митрального клапана.*

DEVELOPMENT OF DYSPLASIA OF THE HEART IN PATIENTS WITH COARCTATION OF THE AORTA

S.E. Dykukha, E.M. Trembovetskaya, I.N. Kravchenko, T.I. Dedkova, V.I. Kravchenko, E.V. Satmari, N.I. Volkova, T.V. Lysyy, O.S. Chumak

Among 311 patients with coarctation of the aorta (CoA) we revealed 187 (60,1%) with dysplastic valvular disease. The most frequently diagnosed displasia was bicuspid aortic valve (134 cases – 43%) and in this subgroup has been an expansion of the ascending aorta over 40 mm in 25 (18,7%) cases. Dysplastic lesions of the mitral valve combined with the CoA were in 47 (15,1%) patients.

Key words: *coarctation of the aorta, dysplasia of the heart, bicuspid aortic valve, di.*

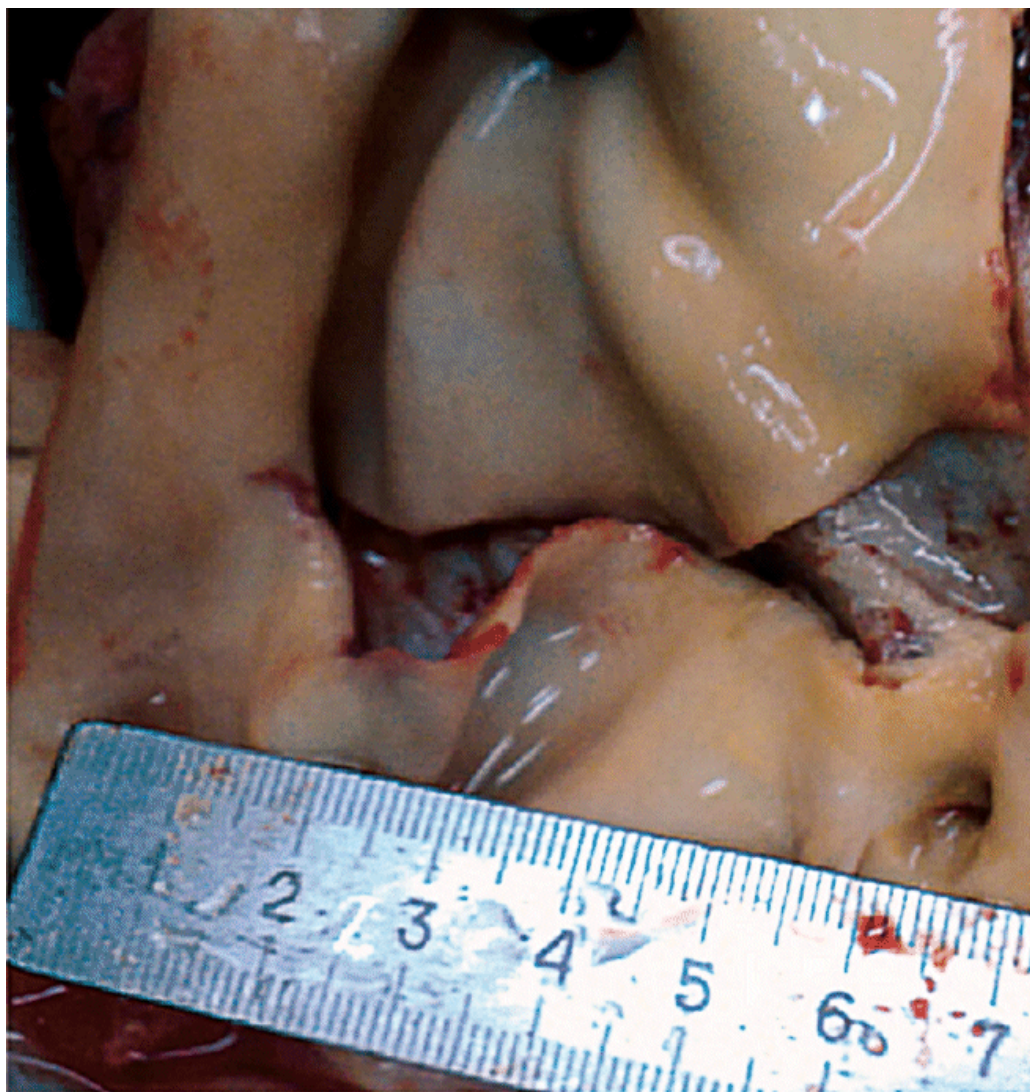

Рис Д2. Спонтанний поперечний розрив висхідної аорти у хворого з двохстулковим аортальним клапаном і коарктацією аорти